

Bożena Płazińska

Mechanizmy zachowań 6-latków wpływających na kształtowanie ich postaw proekologicznych

Osobowość dziecka 6-letniego

Wiek przedszkolny jest okresem, w którym osobowość wyraża się bardziej zorganizowanym zachowaniem. Zależy ona od indywidualnych predyspozycji każdego człowieka. Charakteryzuje ją pewna elastyczność, pozwalająca na dalszy rozwój i zmiany.

Osobowość małego dziecka nie jest jeszcze całkowicie ukształtowana. Jego zachowanie podlega zmianom, co jest efektem podatności na wpływy otoczenia. Do najbardziej zmiennych rysów osobowości, kształtujących się pod wpływem środowiska, należą postawy i zainteresowania; do najmniej zmiennych — właściwości fizyczne, temperament oraz cechy inteligencji. To właśnie w tym okresie kształtuje się stosunek do samego siebie, do innych ludzi, do otaczającego świata na miarę dziecięcych możliwości odbioru i przyswojenia otoczenia. Do tych cech należą: samodzielność, niezależność, umiejętność radzenia sobie w trudnych sytuacjach oraz lękliwość, brak wiary w swoje umiejętności i możliwości, egoizm, agresywny stosunek do otoczenia, brak wrażliwości na cudzą krzywdę.

Wola jest tym aspektem rozwoju, który pozwala dziecku na kształtowanie się zaataków osobowości i charakteru oraz postępowania moralno-społecznego. Przejawia się ona nie tylko w dążeniu do celu, ale i w powstrzymaniu się od działania, tym trudniejszego, że naturalne jest dążenie dziecka do zaspokajania własnych pragnień i potrzeb.

5 – 6 rok życia jest okresem, w którym wraz ze zdolnością panowania nad sobą wzrasta wola. Dziecko zaczyna się liczyć z wymogami życia społecznego, które jest w stanie zrozumieć, przyswoić sobie i uznać za słuszne.

Rola nauczyciela w kształtowaniu woli dziecka jest ogromna. Na jego barkach spoczywa ciężar walki dziecka z wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi przeszkodami, które dziecko napotyka w trakcie swojej aktywności. Obowiązkowość i poczucie odpowiedzialności to cechy, które w znacznym stopniu decydują o kształtowaniu postaw.

U podstaw każdego działania leżą *motywy*, bodźce. Są one motorem działania. Im silniejsze, o większym znaczeniu dla danej osobowości są motywy, tym większe wywołują działanie oraz intensywniejszy rozwój odpowiednich cech. Różnorodny stopień zaangażowania w wykonanie zadania, rozwiązanie problemu bądź wykonanie czynności jest efektem indywidualnej motywacji, jaką wykazują się dzieci w trakcie swojej działalności.

Nauczyciel, jego osobowość, treści przekazywane dzieciom oraz metody i środki wykorzystane przez niego w procesie kształcenia będą dawały różne rezultaty.

Trwale zainteresowania poznawcze dziecka pozwalają mu samodzielnie obmyślać zadania, sposoby oraz obiekty badawczych poszukiwań. Łatwiej mu przeciwstawić się sytuacjom narzuconym przez środowisko. Rozwijanie motywów trwałych przez nauczyciela pozwala na kształtowanie u dziecka samodzielności działania, umiejętności dokonywania jego oceny, bez konieczności odwoływania się do argumentów społecznych.

Postawy i oceny moralne

Wiek przedszkolny jest niezmiernie ważnym okresem kształtowania się załączków charakteru. Pod koniec tego okresu dziecko, dzięki osiągnięciu właściwego sobie stopnia rozwoju psychicznego, przyswaja sobie określone postawy w stosunku do otaczającego je świata oraz ich emocjonalne i poznawcze aspekty. Postawy i związane z nimi oceny moralne nie wynikają ze świadomego rozeznania w sytuacji i aktualnego, samodzielnie dokonanego wyboru, lecz są narzucone dziecku przez dorosłych. Fakt ten daje możliwość osobom znaczącym w życiu dziecka (nauczyciel, rodzice) na kształtowanie przekonań o konieczności takiego zachowania się i działania, które byłoby użyteczne dla środowiska naturalnego, a tym samym, dla ludzi.

Zdecydowanie łatwiej autorytetem moralnym kształtować u dzieci takie motywy jak: miłość do przyrody, troskliwość wobec organizmów żywych i przyrody nieożywionej, i związane z tym pragnienie ich ochrony i pielęgnacji. Motywem takiego zachowania się i przyjęcia przez dziecko takiej postawy będzie chęć aktywnego udziału w dokonywaniu zmian w przyrodzie.

Kształtowanie u dzieci, przez nauczyciela, właściwych postaw i przekonań umacnia pozytywne sposoby ich zachowania w stosunku do przyrody i rówieśników. Odpowiednie kierowanie wychowankami wpływa na wyrabianie u nich troskliwego obchodzenia się z roślinami i zwierzętami. Kształtuje nawyk systematycznej opieki nad nimi, odpowiedzialności za nie, i odruch — u siebie i innych — niedopuszczania do niszczenia roślin i zwierząt.

Wiek przedszkolny jest zdominowany przez uczucie radości i zadowolenia z dokonanych zmian, stąd też rodzi się w dziecku chęć tworzenia czegoś pięknego, co dotknęłoby wszystkich z najbliższego otoczenia.

Postawa afirmacji przyrody i poczucia związku z nią to fundamenty kształtowania się motywów społecznych.

Poznawanie przyrody sprzyja rozwijaniu zainteresowań

Przyroda ożywiona i nieożywiona stawiają przed dzieckiem szereg problemów, których rozwiązanie dostarcza nowych wiadomości, umiejętności i wrażeń. Głód wiedzy, ciekawość wszystkiego, co dziecko otacza, co podlega ciągłym zmianom, radość odkrywania oraz chęć przeniesienia zdobytych wiadomości na nowe tereny działań w samodzielnym wpływanu na przyrodę kształtuje u dzieci załączki zainteresowań. Zainteresowania ważne są przede wszystkim dla rozwoju umysłowego dziecka w danej dziedzinie, stanowią impuls do zdobywania wiedzy i rozwoju zdolności obserwacyjnych, wyobraźni. Ogromną ra-

dość przysparza dziecku możliwość wspólnego z kolegami odkrywania czegoś nowego oraz fakt, że jest ono dokładniejsze i daje więcej głębszych przeżyć, niż wtedy, gdy miałyby to robić w pojedynkę.

Przedszkole, jako teren działań przybliżający dzieciom potrzebę dbania o środowisko naturalne, ma ogromne pole do popisu w kształtowaniu zainteresowań tego typu. Tym bardziej, że często się słyszy o przypadkach, kiedy dzieci, a nieraz i ich rodzice, żywią niechętny stosunek do przyrody jako środowiska naturalnego oraz dziedziny nauczania.

Głębokie zainteresowania są podwaliną gruntownej wiedzy, ta z kolei podstawą do rozwoju nauki, a ta warunkuje postęp techniczny, dlatego tak ważne jest rozbudzanie zainteresowań tej gałęzi naszego świata. W celu rozbudzania zainteresowań, w dalszej kolejności postaw proekologicznych nie wystarczy sporadycznie organizować wycieczki do lasu. Nauczyciel musi ciągle pobudzać dzieci w tym kierunku. Musi stwarzać warunki do obserwacji zjawisk, które dzieci będą wiązały w logiczną całość, wyciągały właściwe wnioski końcowe i sprawdzały w praktyce zdobyte wiadomości. Dzięki takim działaniom nauczyciel może utrwalić i pogłębić zainteresowania dzieci.

Właściwości uczuć w okresie przedszkolnym

Wiek przedszkolny charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem i wyostreniem życia uczuciowego. Dziecko nie umie maskować swoich stanów emocjonalnych zarówno tych pozytywnych, jak i negatywnych. Odzwierciedlają się one w jego działaniu, zachowaniu, gestach i słowach. Zewnętrzne przejawy emocji świadczą o konieczności zaspokojenia potrzeby. Im dziecko starsze, tym bardziej jego reakcje uczuciowe wiążą się z kontaktami z ludźmi.

Dziecko 6-letnie charakteryzuje spora równowaga uczuciowa. Jest pogodne, pozytywne nastawione do otoczenia, przy jednoczesnej drażliwości i wrażliwości na ocenę własnej osoby. Stabilizacja uczuciowa 6-latka jest rezultatem społecznego dojrzewania, licznych kontaktów z rówieśnikami i dorosłymi, lepszej orientacji w świecie. Ciekawość świata, jego bogactwo formy, związków i zależności, wyzwala u dzieci uczucia poznawcze, zainteresowanie, ciekawość, pośrednio kształtuje postawy i motywację. Zarówno pozytywne, jak i negatywne uczucia są dla dziecka „swoistą szkołą życia”. Uczy się ono dostosowywać swoje zachowania i działania do oczekiwań rówieśników, dorosłych.

Wymagania i oczekiwania otoczenia, nowe sytuacje społeczne to następny próg, który dziecko tym łatwiej pokonuje, im lepiej zrozumie i uzna za zgodne z własnymi oczekiwaniami.

Przełom 5 i 6 roku życia to okres tworzenia się uczuć wyższych: patriotycznych, estetycznych i humanistycznych. W znacznej mierze są one rozbudzane na drodze wyciągania wniosków ogólnych z odbieranych przez dziecko przesłanek ze strony dorosłych. Wszelkie skojarzenia prowadzą do poszerzania się treści i kręgu uczuć. Rozwój emocjonalny dokonuje się w procesie uczenia się, w którym dziecko przyswaja sobie treść ludzkich uczuć i sposób ich wyrażania, oraz doznając wzruszeń gromadzi własne doświadczenia. W rozwoju uczuć dziecka przedszkolnego dużą rolę odgrywa naśladowanie zachowania dorosłych.

Sfera rozwoju emocjonalnego jest najbardziej delikatna, dlatego też wymaga największej uwagi ze strony rodziców i wychowawcy. Bardzo trudno jest ją kształtować

na drodze planowego, programowego i na zimno kalkulowanego działania wychowawczego. Rozwijanie uczuć dziecka, a przez to jego aktywności poznawczej i motorycznej jest możliwe przy autentycznym zainteresowaniu nim, aprobatą dla jego osoby, właściwą atmosferą i zacieśnianiem związków uczuciowych pomiędzy nim a środowiskiem wychowawczym.

Rozwój moralno-społeczny dokonuje się w procesie uczenia się, opartym na doświadczeniach dziecka, wynikających zwłaszcza z takich sytuacji, które kształtują społeczne motywy jego postępowania. Pod wpływem uczenia się, przyswajania sobie i uogólniania doświadczeń społecznych można rozbudzić w nim motywację do akceptowanego społecznie zachowania, tym bardziej, że postępowanie dziecka, regulowane przez dorosłych, ma charakter nawykowy.

6-latek doskonale zdaje sobie sprawę z właściwości i niewłaściwości swego zachowania, uzależnionego od sytuacji i oczekiwań. Wcześniej dokonuje oceny moralnej innych, bohaterów literackich niż własnej osoby czy własnego postępowania. Plastyczność sylwetki moralnej dziecka w wieku przedszkolnym pozwala na rozbudzanie postawy proekologicznej, dzięki rozwijaniu się jego woli, zaataków charakteru i osobowości. Dzięki umiejętności okazywania protestu przeciwko zachowaniom sprzecznym z tymi zasadami i przyzwyczajeniami, które w celu ratowania naturalnego środowiska mu wpojono.

Rozwój sfery społecznej

Wiek przedszkolny, to okres, kiedy znacznie poszerza się płaszczyzna kontaktów dziecka z otoczeniem. Przez swą podatność na wpływy, uczy się ono współżyć i współdziałać z innymi. Zaczyna coraz bardziej rozumieć stawiane przed nim wymagania życia społecznego, do których stara się w miarę własnych umiejętności i możliwości dostosować.

Postępowaniem dziecka kierują dorośli, którzy korygują i oceniają jego zachowanie odpowiednio do obowiązujących norm, będących dla przedszkolaka wymaganiami z zewnątrz. Łatwiej kierować maluchem, gdy stawiane mu wymagania są zgodne z jego oczekiwaniami, pragnieniami, dążeniami bądź wiążą się z potrzebą działania lub osiągnięcia efektów. Bardzo łatwo nakłonić dzieci do czynności, opieki nad czymś lub kimś, podejmowania jakiegoś działania pod warunkiem, że w mniejszym lub w większym stopniu będzie się to wiązało z zaspokojeniem potrzeby aprobaty, docenienia.

Cechy rozwojowe małego dziecka, subiektywizm, impulsywność, mała zdolność hamowania, słabo rozwinięta świadomość moralna, sprawiają, że trudno mu postępować w sposób właściwy. Prawidłowe warunki rozwoju dziecka, dobra atmosfera wychowawcza są fundamentem do kształtowania się pozytywnych cech społecznych w zachowaniu.

U 5 – 6 latka może się budzić wrażliwość moralna i sumienie, które w znacznym stopniu tworzą podłoże do kształtowania się postaw i przekonań.

Świadomość moralna dziecka rozwija się pod wpływem wszystkich zakazów, pochwał i nagan oraz oceny dorosłych, wynikających z doświadczeń zdobywanych w różnych sytuacjach dnia codziennego. Zdobyte doświadczenia pozwalają mu orientować się, co mu wolno, czego nie, co jest dobre, co złe, czego się od niego oczekuje, jak należy postępować w określonych sytuacjach.

Bibliografia

- Arndt M., Barwinek H., Felmberg I., Muller S., Pradel W., *Przyroda przeżywana i obserwowana z dziećmi przedszkolnymi*, WSiP, Warszawa 1998.
- Bednarek B., *Rozbudzamy zainteresowania dzieci zjawiskami przyrody*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1996, nr 7 – 8.
- Brańska E., Tokarska E., *Przedszkolak poznaje świat*, PZWS, Warszawa 1998.
- Frączakowie E. i J., *Ogród przedszkolny*, WiP, Warszawa 1997.
- Frączakowie E. i J., *Kącik przyrody w wychowaniu przedszkolnym*, WSiP, Warszawa 1997.
- Kielar M., *Rozwój mowy i myślenia dzieci w wieku przedszkolnym w kontakcie z przyrodą*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1995, nr 2.
- Kołacz T., Kurpiewicz J., *Poznaj z nami przyrodę ojczystą*, PWH „Witex”, 1996.
- Walaszkowa J., *Kształtowanie świadomości ekologicznej w przedszkolu*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1998, nr 2.
- Zienkiewicz G., *Edukacja ekologiczna*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1994, nr 2.